

HOOFSTUK 5

DIE SITUASIE MET BETREKKING TOT NEDERLANDS EN AFRIKAANS

5.1 INLEIDING

Valkhoff het in sy oordele ten opsigte van Afrikaans (vergelyk p. 120) 'n opmerking gemaak oor die twee- of meertaligheid in Suid-Afrika:

"The languages of the non-white inhabitants ... were known and spoken by the whites, ... so that a situation of bilingualism, or multilingualism originated, if we add the creolized Dutch of the Hottentots and the slaves"
(Valkhoff 1972 : 83).

Die tale waarvan in hierdie multilinguistiese situasie aan die Kaap sprake was, is reeds in hoofstuk 4 bespreek. Die tale van die nedersetters het bepaalde ooreenkomste geopenbaar wat verskil het van die amptelike taal van die bewindhebbers en amptenary. Die verskil word met behulp van die onderskeiding standaard/nie-standaard beskryf. Vir die doel van hierdie hoofstuk sal daar spesifiek by die standaardvorm van Nederlands ("Hoog-Hollands"/Amptenarehollands) en nie-Standaardnederlands (dit is Afrikaans) stilgestaan word.

Hierdie toestand van multilinguisme, die voortdurende interaksie tussen Standaardnederlands en nie-Standaardnederlands¹⁾ asook die opkoms van 'n nuwe koloniale taal (Engels) wat terselfdertyd reeds al 'n handelstaal was (Steyn 1980 : 119), het 'n situasie bekend as diglossie in Suid-Afrika laat ontstaan. Dié aspek word in hierdie hoofstuk nader toegelig.

1) Vergelyk in dié verband ook: Hattingh en Rautenbach (1942 : XIII).

Diglossie en status is nouverweefde aspekte. Die aanvanklik ondergeskikte status van Afrikaans as 'n nie-standaardvorm van Nederlands sal in dié hoofstuk ook ter sprake kom. De Vries (1980 : 111) het aangetoon dat verandering ook "van onder af", van 'n nie-standaard-laag/variantevorm af moontlik is. Een eis bly net, en dit is dat die variant status moes verwerf het. Dit hou dus die moontlikheid in dat 'n groep/persoon wat status verwerf het, die norm kan dikteer. Aangesien hierdie faset van status ook in die geval van Afrikaans van toepassing is en in die hieropvolgende hoofstukke in meer besonderhede bespreek sal word, word die belangrikheid daarvan vir die onderwerp, die vernederlandsing van Afrikaans, onderstreep.

5.2 WAT WORD ONDER 'N DIGLOSSIESITUASIE VERSTAAN?

"Societies characterized by diglossia separate languages, dialects, registers or differentiated language varieties (Ferguson 1964) to communicate two existing classes of complementary values, attitudes and behaviors. There are L-related values of intimacy, solidarity, spontaneity and informality that are related to the home and friendship domains. The complement of L-related values are H-related values which emphasize status differences, ritual and formality related to religion, education and government" (Straker 1980 : 103).

(Vergelyk in dié verband ook Ferguson 1959 en 1964 in Hymes, D. (red.), 1959 en 1964; Fishman 1972.)

Ter aanvulling van die genoemde definisies kan die ondersoek van Greenfield en Fishman (Straker 1980 : 103-104) ten opsigte van Puerto Rico genoem word:

"... Spanish was associated with values of solidarity and intimacy and was used in such domains as family and friendship, while English was associated with the values of status differentiation and was used in such domains as religion, education and employment."

Hieraan voeg sy toe:

"In diglossia speech communities the choice of a language variety is made based on its appropriateness to the social situation" (Straker 1980 : 101).

Ook Occitania (die suidelike deel van Frankryk) kan as 'n voorbeeld van 'n diglossiesituasie voorgelê word. Hier is Frans as "hoë" taal ingebring in 'n gemeenskap waar 'n Romaanse taalverskeidenheid (ook bekend as die dialekte van Langue d'Oc) geheers het. Hierdie verskeidenheid is selfs vandag nog onder die stigma van "peasant dialects" (Hall 1974 : 118 en Eckert 1980 : 1057).

In 'n ander Occitaniese gemeenskap — geleë in die Ariège-Pireneëgebergtes — het dieselfde situasie geheers, hier egter tussen Gascon en Frans.

"The stigmatization of the dialect of this area (Gascon) ..."

het gegroei namate Frans as "hoër" taal oorgeneem het en

"... Gascon ceased to be adequate for all situations within the village. It became 'inappropriate' in the school ... Punishments for speaking the low language in school ... to tie a wooden shoe around the offender's neck, ... whipping ... mouths washed out with soap ... heads flushed in the toilet ... The low is in actuality the 'trespasser', and this notion of linguistic trespassing puts the low always in the wrong" (Eckert 1980 : 1060).

Sy voeg hieraan toe:

"The elimination of Gascon was part of the elimination of the peasant economy; thus very directly, French has long been the means to economic mobility and Gascon has been stigmatized as both a barrier to mobility and a symbol of peasant poverty" (Eckert 1980 : 1059).

Uit die bogenoemde blyk 'n bykomende karakteristieke eienskap wat in 'n diglossiespraakgemeenskap na vore tree, naamlik die onderskeid wat tussen 'n standaard- en 'n substandaardvorm van 'n taal gemaak word en met verskillende oogmerke gebruik word. Penelope Eckert (1980 : 1054) meld in dié verband:

"Diglossia refers to the use in one community of two languages: a superposed variety, referred to as the 'high' language, which is reserved for use in more public, formal and learned domains, and a vernacular, or 'low' language, used in more popular and intimate domains"

waar

"the high (is) being opposed to low as powerful to powerless" (Eckert 1980 : 1061; vergelyk ook Shaffer 1978 : 57).

Straker het in 'n bepaalde ondersoek dié karakteristieke eienskap probeer deurvors en het gepoog om vas te stel:

"... whether standard English (S.E.) — proper speech or good English (Straker 1980 : 106) ... or black English (B.E.) is chosen as a means of communication within a black-speaking community ..." (Straker 1980 : 101).

Die interessante resultaat word soos volg saamgevat:

"Inherent in the age-graded use of BE is the idea that who one is and one's whole style of being hinges on how one verbally presents oneself to and establishes oneself among his peers" (Straker 1980 : 105-106).

'n Baie belangrike faktor word verder toegevoeg:

"To speak SE when the norm of appropriateness summons BE is felt to mark one as unduly proper, unfriendly, distant and phony. To speak BE when the norm of appropriateness summons SE is felt to mark the speaker as ignorant" (Straker 1980 : 106).

Uit die voorafgaande kan twee eienskappe van diglossie geformuleer word:

- (a) Dit gaan hier om die onderskeiding standaard-/nie-standaardvorm:

"Diglossia does not arise; it is imposed from above in the form of an administrative, ritual or standard language. By virtue of its political and economic status, this language becomes requisite for access to power and mobility within the society" (Eckert 1980 : 1056).

Teenoor die standaardvorm staan die "lae" variant, die nie-standaardvorm. Dit is die taal wat weinig aansien beleef en gebrandmerk word as ongeskik vir kultuurdoeleindes. (Vergelyk ook Labov 1972 : 213.)

"Afrikaans is 'n lelike dialek van Nederlands, goed genoeg om te gebruik teenoor die bediendes en in die alledaagse omgang, maar sekerlik nie vir beskaafde doeleindes soos in toesprake en preke nie, en nog minder as geskrewe taal" (Nienaber 1982 : 16 — oor die vroeë Afrikaans van die vorige eeu).

- (b) Sekere funksietoepassings vind plaas. Die "hoë" taal dra die stempel van status en prestige, "the means to economic mobility", terwyl die nie-standaardvorm as 'n hindernis op die pad na mobiliteit en mag geklassifiseer word — 'n simbool van "peasant poverty".

5.3 'N DIGLOSSIETAALGEMEENSKAP IN SUID-AFRIKA

Die patroon van taalalternasie tussen Hollands en Afrikaans laat 'n mens toe om na 'n diglossiesituasie te verwys. Van die begin van die 19de eeu af het Afrikaans 'n mededingende posisie teenoor Hollands ingeneem. Maar, Afrikaans was egter nie net getalsgewys swak daaraan toe

nie, maar het ook 'n geringe aansien beleef. Nederlands was die "hoë" taalvariant, die kultuurtaal — geskik vir briefskrywery, die Bybel, onderwys en administrasie. Afrikaans as 'n nie-standaardvorm van Nederlands is beskou as ongeskik vir kultuurdoeleindes. Ponelis (1982 : 75) meld:

*"Feit is dat redelik vroeë diglossie van die Kaap vermoed kan word, waarin Nederlands (Hoog=hollands) die hoë taal (amptelike taal, kerk=taal, skryftaal) was, terwyl die omgangstaal in die laer gebruiksfere gedeeltelik in ander bane en uit ander dialektiese bodem ontwikkel het, maar blykbaar sonder dat die band met Nederlands ooit heeltemal losgesny is."*¹⁾

Steyn (1980 : 120) sê die feit dat Afrikaans ook die taal van die Khoen (Hottentotte), slawe, vryswartes, "bas=taards" en hul afstammeling was ('n feit wat in der waarheid een van Afrikaans se kragte was, maar destyds as 'n swakheid gevoel is), het bygedra tot die lae waardering daarvan deur sowel die nuwe bewindhebbers as sy eie wit sprekers. Die Kapenaars het neergesien op 'n taal wat net geskik was vir "lae" funksies soos gesprekke in die gesin en met vriende, vir grappe maak en vloek, en beslis nie geskik vir godsdiens of briefskrywery nie. Raidt (1971 : 104-171) merk tereg in hierdie verband op dat die bewoners aan die Kaap daarom die tipiese Afrikaanshede (soos die dubbele negatief, die gebruik van *ons* ensovoorts) konsekwent in skryfwerk vermy het. Die rede kan òf gesoek word in die sterk skryftaaltradisie wat aan hul bekend was (hulle wou met ander woorde Nederlands skryf), òf in die laer status van dergelike vorme. Almal wou korrekte en deftige Nederlands skryf, daarom het hul vorme en konstruksies wat as onbeskaaf of tē gemeensaam beskou is, in die geskrewe taal vermy.

1) Vergelyk ook: Shaffer (1978 : 51-64).

Samevattend en ter ondersteuning van die genoemde stellings oor diglossie voeg Van Wyk (1978 : 47) toe:

"... all the typical features of diglossia ... developed in South Africa soon after the arrival of the earliest Dutch settlers in 1652. It is now fairly well established that the Dutch spoken by the settlers began to acquire a distinctive character at the beginning of the 18th century and that it had become a stable spoken language by the 19th century. This language, which was later to be called Afrikaans became a typical L form used in informal situations, whereas Dutch, or what was intended to be Dutch, was used as an H form in formal situations. This diglossic relationship existed for more than a century, but during the last quarter of the 19th century Afrikaans became the rallying point of an awakening national consciousness."

Die stigting van die Afrikanerbond in 1880 illustreer die laaste opmerking. (Vergelyk Du Plessis 1983.)

Van Wyk (1978 : 47) gaan voort:

"... and began to acquire a higher status when the Union of South Africa came into being in 1910. English and Dutch were enshrined in the Constitution as the two official languages of the country. Afrikaans rapidly overtook Dutch and finally replaced it as an official language in 1925. With that, the last vestiges of the diglossic relationship disappeared."

Die vraag kan gevra word: hoe Afrikaans die gaping tussen 'n nie-standaardtaal en standaardtaal oorbrug het. Klopper (1981 : 393) stel dit dat taal verband hou met sosiale norme en deur die sosiale gaping te verklein, sal die taalgebruik vanself verbeter.

Nienaber (1955 : 43-44) sluit hierby aan:

"Toe Afrikaans tot skryftaal verhef is, het dit geskied ten koste van Nederlands, en om teenstanders ... te oortuig dat Afrikaans 'n ander taal is en 'n aparte plek beklee, is juis die afwykende en kenmerklike na vore gebring ... Nou moes dit nog net geadel word ..."

— en, dít het heel moontlik geskied deur 'n teruggryp na Nederlands (vernederlandsing). Hierdie aspek word in hoofstuk 7 bespreek.

5.3.1 DIE STATUS VAN AFRIKAANS AS 'N NIE-STANDAARD-VORM VAN NEDERLANDS

Uit die voorafgaande bespreking blyk dit dus dat Afrikaans as een van die substandaardvorme van Nederlands beskou is — 'n situasie wat die status van Afrikaans ter sprake bring.

Vanaf 1826 het daar egter herhaalde kere Afrikaanse stukkies in koerante verskyn. Boniface, Meurant, Bain en andere het die Afrikaanse taalvorm net vermaaklikheids=halwe gekies om met iets of iemand gek te skeer of sommer net om snaaks te wees. By geeneen van die stukke was die skrywer in Afrikaans as 'n volwaardige taal geïnteresseer nie; die taalvorm was slegs 'n middel tot 'n doel. Dit is begryplik dat dergelyke tekste die status van Afrikaans beslis nie verhoog het nie (Raidt 1971 : 201). (By 'n terugblik kan gesê word dat dit die status van Afrikaans wel bevestig het.)

In die begin is Afrikaans uitsluitlik in die mond van nie-Blankes gelê. Vergelyk in dié verband 'n brief gedateer 17 Mei 1810 van C.J. Foecee van Cantebo van 'n Hottentot oor wie hy klagtes gehad het en waarin die "Hottentotse manier van praat" getipeer word (Nienaber 1955 : 38). In *De Zuid-Afrikaan* se uitgawes van 6 en 13 Augustus 1830 praat die Hottentot, Hendrik Kok, Afrikaans, terwyl daar in die uitgawe van 30 Augustus 1830 'n artikel verskyn wat sogenaamd geskrywe is deur die Hottentot Adam Slokker aan sy oom Kievedo (Cupido) (*Die Huisgenoot*: 8 Maart 1835). 'n Jaar of wat later laat Boniface net Hottentotte en Kleurlinge Afrikaans praat. Vergelyk byvoorbeeld *De Temperantisten* (1832), of dié aanhaling uit *The Cape of Good Hope Literary*

Gazette, 1 Februarie 1832 (in Scholtz 1964 : 59):

"He whose good fortune it is to know English, possesses an air of gracefulness in his deportment which is not the case in one destitute of such acquirement. There is a sheepish, clownish, uncivilized look in the man un-English ..."

A. Bain se Hottentotmeidjie "Kaatje Kekkelbek" (van "Life among the Hottentots — subtitel) se Afrikaans het die eerste keer op 4 Maart 1839 in die *South African Sentinel* verskyn. Sy gesels in 'n Afrikaans wat deurspek is met Engels.

Changuion het in 1844 verkondig dat:

"... de platte Kaapsche spraak ... in hare zuiverheid alleen door Hottentotten en ander gepeupel gesproken wordt" (Scholtz 1964 : 169).

Reeds voor 1850 was "Hottentotstaal" dan ook een van die geliefkoosde skeldname vir Afrikaans (Scholtz 1964 : 170 — hy verwys na Maria Stucke "Reis naar en Verblijf aan de Kaap en te Natal, gedurende het jaar 1846 en 1847", p. 96).

Stadig maar seker het 'n veranderende status van Afrikaans uit bepaalde publikasies geblyk. Waar Afrikaans aanvanklik in die mond van nie-Blankes gelê is, het Meurant se briewe (1844 - 1850) laat blyk dat hier klaarblyklik al Blankes aan die woord is — al is dit net vir die grap.

Afrikaans het by Nederlandssprekendes geen aansien gehad nie; by Engelssprekendes nog minder. Dit blyk uit 'n hoofartikel in die *Cape Argus* van 19 September 1857:

"The language of the Cape! As if the miserable, bastard jargon, which is the vernacular of this country, is worthy of the name of language at all."

Dié hoofartikel wei verder uit oor die toekomstaal,
Engels:

"The language of this country is destined to become English ..."

en hy voeg Afrikaans toe:

"This atrocious vernacular of the Cape has become a dead lingo ... The poverty of expression in this jargon is such, that we defy any man to express thought in it above the merest common-place. People can hardly be expected to act up sentiments which the tongue they use, fail entirely to express. There can be no literature with such a language, for poor as it is, it is hardly a written one" (in Scholtz 1964 : 91).

Die laaste sin van dié aanhaling laat dus in der waarheid een van die kenmerke van 'n substandaardtaal blyk.

Op 14 Oktober 1857 verskyn die volgende in *The Cape Monitor*:

"You neither speak Dutch, that is the pure old Holland vernacular, much less would you soil your lips with the patois of the Hottentot about us ... and ... far less is it recognised as a language of an enlightened people, for it does not provide a decent vocabulary for the lowest of the low ..." (Scholtz 1964 : 92).

In die *De Zuid-Afrikaan* van 20 Mei tot 1 Julie 1858 verskyn 'n reeks van 5 artikels omtrent die bewerings aangaande Afrikaans en Nederlands in die genoemde *The Cape Monitor*. In die derde artikel, dié van 3 Junie, lees ons:

"Het Kaapsch-Nederduits zou een bastaard-spraak en brabbeltaal wezen! Onkunde en domheid alleen kan het beweren. Onze woorden zijn en in betekenis, en in klank, en in vorm Nederduits! Vloeiend is het bijuitnemendheid ..."

Die veranderende status het weer eens 'n ander skakeling aangeneem — dié keer (1860) toe Afrikaans deur Meurant gebruik is vir 'n politieke doel, naamlik om die plattelandse bevolking van sy politieke opvattinge ten opsigte van die afskeiding van die Oos- en Westelike Provinsie, te oortuig. In sy *Zamenspraak* laat hy nou al deftige boere in Afrikaans praat. Kort hierna skryf predikante polemieke in verband met die kerkstryd in Afrikaans. Aangemoedig deur bogenoemde geskryfte lug plattelandse Afrikaners wat nóg Nederlands nóg Engels magtig was, hul griewe in hul (enigsins vernederlandste) Afrikaans. Vergelyk die Hollandse gedeelte van die brief in *The South African Commercial Advertiser* van 17 Desember 1830 - 12 Augustus 1831 waar die korrespondente eenvoudige mense van die platteland is of as sodanig voorgedoen is.

Nog steeds polities georiënteerd, skryf 'n ene "Opmerker" in *Elpis — Algemeen Tijdschrift voor Zuid-Afrika* (1857 - 1860) van sy liefde en bewondering vir suiwer Nederlands, en hy gee sy afsku te kenne van die taal soos dit aan die Kaap gepraat word. Voorts hou hy dié verbastering as verskoning voor vir sy ywer ten gunste van Engels:

"Het koloniaal Hollands wordt, sedert het Engelsch toeneemt, al ellendiger, en voor hem die de schoone en rijke Nederduitsche taal kent al verachtelijker ... En het Hollandsch? — Liever hoor ik het platte plumpe Hollandsch van den achterlijksten boer, dan het verengelschte Hollandsch van het Kaapstadsche jonge geslacht" (Scholtz 1964 : 121).

Met die stigting van die Hollandse blad *Het Cradocksche Nieuwsblad* op 8 Januarie 1861 meld die redaksie:

"We shall not attempt fine writing ... Our Blad will be a paper for the Dutch Boer. We don't care one damn what our Dutch or other contemporaries say regarding our orthography, syntax, or prosody ... nor whether we occasionally indulge ... in 'low vernacular', or good Dutch ... Our contemporaries must not, therefore, be startled

if we sometimes treat them to what is usually termed a leading article, written in the 'lowest vernacular' or the real South African patois" (Scholtz 1964 : 173).

In die begin van 1864 het die Kommissie van Direkteure waarin onder andere voorvegters van Hollands, soos dominees G.W.A. van der Lingen en J.H. Neethling, sitting gehad het, 'n besluit geneem dat daar in die toekoms meer aandag in die Kweekskool aan die studie van die Nederlandse taal en letterkunde gegee moet word. Hier= van het die *Argus* in 'n hoofartikel onder andere gesê:

"It is intended only to foster by such means a spirit of spurious nationality, calculated to produce the most mischievous results in the minds of unthinking persons ..."

en het hieraan toegevoeg dat die taal van die koloniste 'n gemene patois is en dat die Afrikaners die Hollands van die kansel nie verstaan nie (Scholtz 1964 : 127).

In die uitgawe van 28 September 1872 van *De Zuid Afrikaan* betwyfel 'Afrikaner' of dit wenslik is om

"... den Bijbel te vertalen in het platte Afrikaansche dialekt. Het komt mij voor", sê hy "... dat het noch wezenlijk noch nuttig zijn zou zoo ver af te dalen" (Scholtz 1964 : 184).

Op 8 Augustus 1873 word Afrikaans weer ondergeskik gestel toe die redaksie van *De Volkstem* in die inleidingsberig meld:

"Daar om hebben wy besloten, het grootste gedeelte van ons nieuwsblad in de Hollandsche taal uit te geven."

Die moontlike publikasie van Afrikaanse stukke word nie eers oorweeg nie (behalwe miskien briewe in die korrespondensiekolom), hoewel Engelse publikasies tog sal verskyn.

Soos duidelik blyk uit die voorgaande, was die voortbestaan van Afrikaans al jare lank in die weegskaal. In Januarie 1891 kom dit weer eens in gedrang. Op die Taalkongres wat op 31 Oktober 1890 - 1 November 1890 gehou is, is die volgende aantekening in die notule gemaak:

"Na eenige woordenwisseling werd besloten de vraag, of de voorgestelde Taalbond de eigenlijke Hollandsche taal, dan wel den eenen of anderen vorm van het Afrikaansch-Hollandsch zou voortbestaan, ter zijde te stellen, en het aan de toekomst over te laten, welchen vorm de volkstaal in Zuid-Afrika zal innemen" (Deel XXVI, no. 161 : 330, Zuid-Afrikaansche Tijdschrift).

Raidt (1971 : 201) voeg hieraan toe:

"Voordat Engels aan die Kaap 'n rol gespeel het, was Nederlands die enigste kultuurtaal. Niemand het daaraan gedink om aan die 'Kaaps-Hollands' die status van skryftaal toe te ken nie."

In Deel XXVII, no. 162 : 336 van Julie 1891 van die Zuid-Afrikaansche Tijdschrift verskyn die volgende onder die skuilnaam van "Africanus":

"In de laatsten tijd hooren wij daar (Tvl) van pogingen van zekere vereeniging die zich 'Jong Zuid-Afrika' noemt en, onder meer, zich in de eerste plaats ten doel zou stellen, aan het in Zuid-Afrika gesproken volksdialect der Hollandsche taal of het zoogenaamde Kaapsch-Hollandsch een meer invloedrijke stelling naast of liefst boven de schrijftaal, het 'Hoog-Hollandsch', wat niets anders is dan onze eigen spreek- en schrijftaal, te verschaffen."

"Africanus" gaan voort en pleit dat die Kaaps-Hollandssprekendes eerder hul steun aan die Hoog-Hollandssprekendes moet toesê in die stryd teen Engels, omdat:

"... men zou anders b.v. de vraag kunnen stellen of een dialect, dat, zoodra het zich maar eenigszins boven den alledaagsche spreektaal wil

verheffen, bijna zuiver Hoog-Hollandsch wordt, wel al de drukte verdient, die men er over maakt. Dat de Afrikaners hun volksdialekt in zoo verre als het een nationaal karakter vertoont, een goed hart toedragen, is geheel begrijpelijk en natuurlijk, maar of een dialect, dat wemelt van Anglicismen en dus de merkteekenen der Engelsche overheersching op het voorhoofd draaght wel zoo ten volle de genegenheid van vele ware patriotten verdient, mag betwijfeld worden" (Zuid-Afrikaansche Tijdschrift, 1891 : 337). Verkeerd is het zeker de eigenaardige waarde der streekspraken te loochenen en het kan een waar patriot zooals president Reitz dan zeker ook niet euvel geduld worden, dat hij het Zuid-Afrikaansche volksdialekt tot de taal eener volkspoëzie verkoos" (p. 338). "Maar de streekspraken behooren dan toch te blijven op de plaats waar zij behooren. In geen geval mag toch een dialect de bron zijn van verzwakking der nationale eenheid en kracht of de oorzaak, waardoor de band ter vereeniging van volken van hetzelfde ras, namelijk de band der gemeenschappelijke schrijftaal, verbroken worden" (p. 338).

Hy sluit sy betoog af met 'n vurige pleitrede ten gunste van Hollands — nie die "platte volkstaal" nie — teen Engels.

In dieselfde uitgawe (as bogenoemde) het die redaksie 'n berig geplaas oor die "Boefenaars der Hollandsche Taal". Hulle bied hulp aan oor studieprobleme en sal vrae oor die taal beantwoord, maar hulle stel dit uitdruklik:

"We hebben nauwelijks te zeggen dat de vragen uitsluitend de Hollandsche of liever Nederlandsche Taal (met het Kaapsch Hollandsch) moeten betreffen" (Zuid-Afrikaansche Tijdschrift 1891 : 371).

F.W.R. beantwoord of kritiseer in 'n volgende uitgawe (Deel XXVIII, no. 164, September 1891) sekere aspekte deur "Africanus" gemeld, en verwys na Kaaps-Hollands:

"Wat nu het Kaapsch-Hollandsch zooals 'Africanus' de spreektaal van Zuid-Afrika verkiest te noemen betreft, het zou als een dialect van de Hollandsche taal beschouwd kunnen worden

in Holland, doch aangezien het hier de eenige vorm van Hollandsch is, die gesproken wordt, is het in Zuid-Afrika tot eene 'Volkstaal' geworden" (p. 72).

Al wat F.W.R. hier poog om te doen is om "Africanus" reg te help in sy benaming van taal X dialek, maar sy uitspraak bly kras:

"Zou men dan niet eerder kunnen vragen of een dialect, waarmede het zoo gesteld is, als 'Africanus' beweert, wel al het verzet verdient, dat men er tegen maakt? vooral als door zulk een verzet juis de verdeeldheid gezaaid wordt, welke hij zou willen verhoeden?"

Selfs vir die slawegemeenskap was hierdie sogenaamde "hoëre" taal (Nederlands) 'n statussimbool en 'n vereiste om te kon vry word. Daar word byvoorbeeld gemeld dat die skoen 'n teken van vryheid was. Slawe moes kaalvoet loop, maar hulle kon 'n hoed dra as hulle Hollands geken het (Steyn 1980 : 114).

"In hierdie humane halfeeue voor 1800 word baie (slawe) vry verklaar, en daarvoor moes hulle Nederlands ken, maar selfs al word hulle nie vry nie, het kennis van die blanke se hooftaal status verleen, die uiterlike teken waarvan is dat so 'n slaaf 'n hoed mog dra ..." (Nienaber 1953 : 259-260).

Ten slotte stel hoofregter J.H. de Villiers die status van Afrikaans vanuit die oogpunt van die nie-Afrikaanssprekende:

"Poor in the number of its words, weak in its inflections, wanting in accuracy of meaning and incapable in expressing ideas connected with the higher spheres of thought" (Steyn 1980 : 138).

Ter verdediging voeg J.H.H. de Waal die standpunt van die Afrikaanssprekendes hieraan toe:

"Ter wille van de mode en het valse idee dat Afrikaansch maar een patois is, skijnt er een algemeene neiging onder ons volk te zijn om het kleinnood, het bezit van een eigen taal, te verkleineeren — De Afrikaansche taal is rijk in woordenschat, zuiver in afkomst, onbezwaard met moeilijke en onnodige geslachtsregels, klinkt even goed als Hoog-Hollandsch of eenige andere taal, en is, bovenal, de taal van de Afrikaander" (J.H.H. de Waal, Versamelde Werke (Deel I) : 154, in Nienaber 1963 : 14-15).

Samevattend stippel Scholtz (1964 : 169) die kwessie van status soos volg uit:

"Reeds lank voor die Kaap in Engelse hande oorgegaan het, was die spreektaal van die Kaapse koloniste nie meer Hollands nie, maar Afrikaans. Meer as gemeensame omgangstaal was Afrikaans egter nie. Hollands was die taal van die regering, die kerk en die skool; Afrikaans is beskou as 'n laer, verbasterde vorm daarvan, 'n dialek geskik om te gebruik teenoor slawe en Hottentotte en in die alledaagse omgang met mekaar ... Afrikaans was maar 'n 'verkeerde' vorm daarvan (Hollands), sonder verlede en sonder toekoms."

Met ander woorde, Afrikaans was maar 'n nie-standaardvorm wat in verskeie variasies teenoor die standaardtaal, die "hoëre" taal, Hollands, gestaan het.

* * * * *

Selfs vandag nog blyk dit dikwels dat Afrikaners nie heeltemal van hul minderwaardigheid teenoor Nederlands ontslae geraak het nie. Heimelik voel sommige "taalbewustes" nog vandag dat Nederlands tog maar die fatsoenlike taalnorm bied en eintlik nagevolg behoort te word. (Vergelyk die kontrole van Anglisismes aan Standaardnederlands, terwyl dit tog in sommige gevalle al eeue lank in nie-Standaardnederlands (en + 300 jaar in Afrikaans) voorkom.) Uit 'n historiese oogpunt gesien, glo prof. Posthumus dat dit tog positiewe resultate

opgelewer het, maar hy vra die vraag of daar nie dikwels te ver gegaan word met buitenorme nie. As toeligting hou hy die volkome Afrikaanse fonologiese bou van *glimlagte* voor. Laasgenoemde is veroordeel en vervang deur *glimlagge* wat totaal onafrikaans is –

"klaarblyklik omdat Nederlands lach het, nie lacht nie" (Posthumus 1976 : 128).

HOOFSTUK 6

VERAFRIKAANSING

Daar bestaan in die reël nie 'n algemene skryftaalkvorm vir die nie-standaardvorm van 'n taal nie. 'n Studie van die nie-standaardvorme van 'n taal bring dikwels kennis oor vroeë taalvorme aan die lig — onder meer omdat taalverandering vanuit die nie-standaardlaag geskied. Dit was ook die geval met Afrikaans. Soos blyk uit die voorafgaande bespreking het Afrikaans:

"... vir baie jare lank ... bestaan as die een of ander niestandaardvorm van Nederlands, waarvoor daar nie 'n algemene skryftaalkvorm bekend was nie, en wat gaandeweg ontwikkel het tot die hedendaagse standaardvorm" (Van Rensburg 1981 : 83-86).

Ons is dit almal grootliks met mekaar daaroor eens dat Afrikaans van 'n vorm van nie-Standaardnederlands afstam en 'n voortsetting daarvan is. Op die volledige afstammingsgeskiedenis van Afrikaans tot 'n afsonderlike AB-taal met sy eie taalwette, òf oor die vereenvoudigingsproses onder die dialekte — as daar so iets is — sal hier nie in besonderhede ingegaan word nie. Wat wel van belang is, is die feit dat die taal van die Nederlandse koloniste wat hier aan die Kaap gevestig was, tans veranderinge met betrekking tot AB-Nederlands vertoon.

Hierdie Nederlandse koloniste was nie verteenwoordigend van die hele Nederlandse volk nie — hulle het dus in der waarheid net 'n deel van die Nederlandse woordeskat weerspieël. Volgens De Villiers (1960 : 36) was hulle onbekend met baie streekwoorde, baie geleerde woorde en baie ambagswoorde. Die geleentheid om dié woorde wat hul wel geken het te gebruik, was maar skaars. So het talle terme in verband met waterbeheer en skeepvaart wat in Nederland 'n oorheersende rol gespeel het,

uitgesterf. (Vergelyk byvoorbeeld maswerkknoop - ATA (5/22) wat van die skeepsbetekenis op landbou= betekenis oorgedra is.) Ook talle woorde van die grootstadlewe het mettertyd uitgesterf.

Drie-en-dertig jaar na die koms van Van Riebeeck is die Kaapse koloniste al deur Kommissaris-generaal Van Rhee de van "taalverwilderings" beskuldig - 'n afwyking van die standaardtaal is toe eers deur hom raakgesien. In 1741 het Otto F. Mentzel na 'n verblyf van 8 jaar aan die Kaap, geskryf dat die taal van die boere net so min suiwer Nederlandse spraakvorme was as wat die Duitse boere suiwer Duits praat (Van der Merwe 1970 : 37-38). Hy lê 'n goeie oordeel aan die dag deur dit met die taalvorm van die Duitse boere te vergelyk wat niks anders as nie-Standaardduits is nie. Die siening dat Afrikaans uit nie-Standaardnederlands kom, word hierdeur onderskryf.

Nog 'n vroeë bewys dat die spreektaal van die Nederlandse koloniste nie Hollands was nie, het in 1775 van die jong Christiaan Hendrik Persoon gekom. Hy is vir verdere studie terug Nederland toe en skryf daarvandaan aan sy ouers in Kaapstad dat die Amsterdammers hom oor sy "Caaps krom spreek" terg, sodat hy nou poog om goeie Hollands te leer praat (Scholtz 1963 : 230).

Heel aan die begin van die 19de eeu merk M.K. Heinrich Lichtenstein, 'n jong Duitser wat as lyfarts van generaal Janssens opgetree het, op dat die kolonistetaal selfs vir gebore Nederlanders onverstaanbaar is - sō ver het dié spreektaal al van Nederlands afgewyk (Van der Merwe 1970 : 38). Volgens getuienis van die Kaapstadse tolk van die geregshof, Swaving, in 1830, is Afrikaans wat hy 'n "soort van bastaard Hollandsch" noem, deur boere, slawe en Hottentotte gepraat, maar hy voeg daaraan toe dat dié taalvorm "zelf den meer beschaafden der christelike en voorname volksklasse niet geheel en al oneigen is", met uitsondering egter van diegene wat in

Nederland gebore of opgevoed is (Scholtz 1963 : 231).
(In hoeverre hy hier praatkennis bedoel, of verstaan-
kennis, is nie duidelik nie.)

Die toestand in Suid-Afrika was dus sodanig dat terwyl Afrikaans die mees algemene omgangstaal was, die beter opgevoede toplaag van die maatskappy, veral by formele geleenthede, suiwer Nederlands probeer praat het. Dié taal wat naas formele of amptenare- of AB-Nederlands gestaan het, was Kaapsch-Hollandsch/Cape-Dutch/Bastaard-Hollandsch/Kaapsch/Boere-Hollands/Boere-Kaaps (later Afrikaans) en is aan die laere sosiale lae gekoppel. Dit het tot gevolg gehad dat taalstigmatisering dit geëtiketteer het as 'n dialek van Nederlands wat slegs geskik is vir alledaagse omgang met mekaar, die slawe en die Hottentotte (Scholtz 1964 : 207). Daarom dat Changuion (1844 : 23) meld:

"... dat de beschaafde klasse overal haar best doet om het kenmerkende der Kaapsche spraak af te leggen."

Intussen is AB-Nederlands in Suid-Afrika oor 'n tydperk van enkele dekades vervang deur AB-Afrikaans, 'n volkstaal, 'n *sermo rusticus* (vergelyk die Romeinse plebs se "onsuiwer" volkstaal/Volkslatyn), wat nie die voorregte van gebruik in die kerk en skool geniet het nie, en as die 'laerfunksie-taal' bestempel is (Boshoff 1963 : 101). Die taal van ons voorouers aan die Kaap gedurende die eerste eeu van ons geskiedenis het, soos in 'n vorige hoofstuk aangetoon, as gevolg van die rasse- en volksmilieu bestaan uit 'n verskeidenheid van tale en tongvalle, maar dié verskeidenheid aan die Kaap het hom al meer en meer gerig na 'n kern, 'n standaard, 'n "eenheid-in-wording" (Boshoff 1963 : 101). Daarom dus dat die veranderinge in die Nederlandse taal (vanaf die Volks-, Statebybel- en Amptenarenederlands) gekulmineer het in 'n nuwe "taal" eenheid wat 'n "foutiewe" Nederlands of 'n stabiliseringsvorm van een van die

nie-standaardvorme van Nederlands genoem kan word, maar wat in verskillende grade of nuanses nader of verder van die taal van die amptenare uit Patria of dié van die Statebybel gestaan het (Loubser 1961 : 3).

'n Eenheid in die ware sin van die woord was hierdie nie-standaardvorm of "Kaaps-Nederlands" egter nie, want die uiteenlopende sosiale milieu, herkoms, skoling, ensovoorts van die individuele sprekers het sy stempel op die veranderde taal afgedruk:

"Die Dietsspreekende Afrikaner ... het, deur 'n verblyf van twee eeue en 'n half onder 'n Afrikaanse son en in 'n Afrikaanse omgewing, eienskappe ontwikkel wat aan die Hollander van vandag totaal vreemd is" (Smith 1953 : xiv).

Máár, wat wel waar is van hierdie "eenheid", is die feit dat dit, in al sy skakerings, 'n weggroei van Nederlands was, al hoe meer 'n "verafrikaanste" Nederlands (Smith 1926 : 34).

Die AB-Nederlands van die bewindhebbers en die amptenare het dus naas 'n ander vorm, 'n nie-standaardvorm daarvan, sy plek in die taalmilieu van die Kaap ingeneem. Hierdie nie-standaardvorm van Nederlands het 'n ander gedaante as Standaardnederlands gehad. So was daar byvoorbeeld in die standaardvorm woorde wat nog sterk aan die Hollandse vaderland herinner het. Die nie-standaardvorm daarenteen, het 'n ander inslag gehad omdat die koloniste in Suid-Afrika nie meer sterk bande met hul vaderland, die HOIK en die amptenare behou het nie. So kon woorde vanuit een of ander Europese of Oosterse taal 'n bepaalde skakering aan die nie-standaardvorm gee: die betekenis van woorde kon verander, 'n ander betekenis-skakering kon meer opvallend of selfs op die agtergrond raak en afleidings, samevoegings en samestellende koppeling het ontstaan (De Villiers 1960 : 36-40).

Gesien naas die amptenary se ongeveer AB-Nederlands was daar in die nie-standaardvorm ander uitsprake en uitgange van woorde as in die standaardtaal. Een van die nie-standaardtaalvorme was die afwesigheid van grammatikale geslagsonderskeidinge by selfstandige naamwoorde. Ook die verbuiging van byvoeglike naamwoorde, woordvorming en woordpatrone, uitdrukkingsvorme en woordorde het in 'n ander vorm in AB-Nederlands voorgekom as wat die geval in die nie-standaardtaal was.

In die stabilisering van die wisselvorme sonder 'n aktiewe AB-Nederlandse voorbeeld is duisende nuwe woorde en sinwendinge geskep en is die proses van die *verafrikaansing* van Nederlands voltrek.